

ارائه مدل ارتقای فرهنگ محله محور در کلان شهر تهران

سحر شتابان^۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۴/۱۸ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۶/۲۰

چکیده

در سال‌های اخیر مدیریت شهری تهران برای مدیریت هرچه بهتر این شهر و کاهش مشکلات و نارسائی‌های خدمات ارائه شده به شهروندان تهرانی اقدام به پیاده‌سازی طرح مدیریت محلات در سطح محلات شهر تهران کرده است. در این پژوهش به منظور ارائه مدلی کمی جهت ارتقای فرهنگ محله محور در کلان شهر تهران، نخست با استفاده از تحلیل محتوای استقرایی؛ با شناسایی ۳۵۹ کد مفهوم، کدگذاری و دسته بندی آنها در سه مرحله نهایتاً ۸۸ شاخص اصلی؛ در پنج بعد و ۲۰ مولفه، تبیین و در ادامه با استفاده از تکنیک دلفی سه مرحله‌ای در بین ۳۲ نفر از خبرگان علمی و اجرایی، این شاخص‌ها مورد جرح و تعدیل قرار گرفت. نهایتاً مدل کیفی ارتقای فرهنگ محله محور در کلان شهر تهران در پنج بعد مشکلات شهرداری (مدیریت شهری)، شهر، شهروندی، برنامه‌ریزی فرهنگی - محله‌ای، مدیریت شهری - محله‌ای ارائه شد. در مرحله دوم تحقیق، حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران ۲۴۲ نفر برآورد شد و پس از گردآوری داده‌ها، تجزیه و تحلیل آماری داده‌های پژوهش در دو سطح توصیفی با استفاده از شاخص‌های آماری (نظیر فراوانی، درصد و میانگین) و سطح استنباطی (آزمون لوین، آزمون تی تست)، تحلیل عاملی تأییدی، با استفاده از Spss 22 و Lisrel 8.54 و Excel صورت گرفت. معناداری ضرایب و پارامترهای بدست آمده ابعاد سطوح مشکلات شهرداری (مدیریت شهری)، شهر، شهروندی، برنامه‌ریزی فرهنگی - محله‌ای، مدیریت شهری - محله‌ای نشان داد که تمامی ضرایب بدست آمده، معنادار می‌باشند. یافته‌های حاصل از تحلیل ابعاد بیانگر آن بود که از بین ابعاد مشکلات شهرداری (مدیریت شهری) با میانگین (۰/۸۴) و مدیریت شهری - محله‌ای با میانگین (۰/۵۷) کمترین تاثیر را در ارتقای فرهنگ محله محور در کلان شهر تهران را داشته و پاسخ دهندگان با وضعیت موجود مولفه‌های دیگر در سوالات مذکور رضایت ندارند و نظرات منفی دارند و همه‌ی مولفه‌ها در امر ارتقای فرهنگ محله محور در کلان شهر تهران از قابلیت بهبود بالایی برخوردار می‌باشند.

کلید واژه‌ها: ارتقای فرهنگ محله محور، برنامه‌ریزی فرهنگی - محله‌ای، مدیریت شهری - محله‌ای

^۱ دکتری مدیریت و برنامه‌ریزی امور فرهنگی، دانشکده مدیریت، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، تهران، ایران.

مقدمه

در جهان پیچیده قرن بیست و یک، دگرگونی‌های بسیاری در شیوه‌های زندگی در شهرها و به تبع آن مدیریت در شهرها رخ داده است. نقش و اهمیت شهرها و لزوم مدیریت صحیح آنها، استفاده از رویکردهای جدید را در راستای دستیابی به کیفیت زندگی در شهر و فضاهای شهری ضروری ساخته است. بنابراین عوامل متعددی باعث شده است که نگرش‌های سنتی و بوروکراتیک و تصمیم‌گیری‌های بالا به پایین، جای خود را به درک جدیدی از شیوه‌های مدیریت شهری بدهد. از نقطه نظر مدیریت شهری، صف بندی و توزیع قدرت سیاسی حکومت بین سطوح ملی، منطقه‌ای و محلی مطرح است؛ به عبارتی حکومت برای دستیابی به اهداف موردنظر و اداره امور جامعه نیازمند ایجاد سطوح مدیریتی در سطح دولت است، بنابراین مدیریت عمومی در سطح محلی، در واقع به معنی اداره امور توسط حکومت محلی است که می‌توان آن را مدیریت محله محور به عنوان پل اتصال بین اجتماع منسجم محلی و حکومت مرکزی دانست؛ لذا رویکرد استفاده و کاربرد کلمه «مدیریت محله محور» به جای «حکومت محلی»، تلاش برای سیاست‌زدایی از حکومت محلی و تداوم فن‌سالاری است. (مقیمی، ۱۳۹۰: ۵۹)

اداره کلان شهره امروز به موضوعی مهم برای مدیران شهری تبدیل شده است. از مهم‌ترین مفاهیم «مشارکت اجتماعی» شهروندان هست که امروزه در قالب سرای محله و شوراهای شهر و روستا تجلی‌یافته است. مطالعه چگونگی مشارکت مردم در امور جامعه به‌عنوان رکن مهم توسعه سیاسی، اجتماعی و حیات مدنی به بررسی روابط فرد و جامعه، چگونگی درونی کردن ارزش‌ها و هنجارهای مشارکت‌جویانه، چگونگی استفاده از پتانسیل مشارکت اجتماعی در بهبود و ارتقا سرمایه اجتماعی، رابطه بین مشارکت و اعتماد و تعلق اجتماعی و کارکرد و نقش مشارکت شهروندان در

توسعه و تحول جامعه و مواردی از این دست می‌پردازد. اصول شهروندی، اعتماد اجتماعی، پاسخگویی و نظارت، آزادی و عدالت، حقوق و تکالیف و... پایه‌های مشارکت مدنی را پی‌ریزی می‌کنند. جایگاه مشارکت و اندیشه محله‌گرایی را می‌توان با توجه به پیامدهای صنعتی شدن، شهرنشینی، سواد، تغییر الگوی مصرف، بهبود سطح زندگی و توسعه ارتباطات دریافت که تحول در این زمینه‌ها گسترش معضلات اجتماعی، گسیختگی ساختار سنتی، فقر و بیکاری و مشکلات روحی و روانی و... را به دنبال داشته است.

رشد سریع شهرنشینی همگام با تغییرات اساسی در سبک و شیوه‌ی زندگی شهری متأثر از نظام سرمایه داری و ورود اتومبیل و دیگر تکنولوژی‌های جدید باعث بروز و ظهور مشکلات متعدد شهرنشینی و شهرسازی در تمامی ابعاد اجتماعی، اقتصادی، زیست محیطی و به ویژه کالبدی شهرها شده است. یکی از مکان‌هایی که به شدت از این تحولات متأثر بوده نظام محلات شهری چه در شهرهای قدیمی و چه در شهرهای جدید است که منجر به از هم پاشیدگی و گسست تعاملات و سبک زندگی خاص اینگونه محلات گشته است. (نوری، ۱۳۹۴: ۵۲)

رشد فزاینده ابعاد شهرنشینی و شکل‌گیری مقیاس‌های جدیدی از رشد شهری در طی چند دهه اخیر موجب شده است که شهر و شهرسازی معاصر با چالش‌های نوینی مواجه گردد. در این میان توجه و تاکید مدیران شهری بیش از هر زمان دیگری به سطوح پایین تر و ابعاد ملموس زندگی شهری متوجه شده است. (Jwreswell: 2009: 23)

امروزه چنین بحرانی به چالش فرا روی مدیریت شهری تبدیل شده است که می‌توان برای پیشگیری از این بحران اقداماتی از قبیل فراهم آوردن زمینه‌های مناسب در جهت شکل‌گیری و تقویت CBOهای محله‌ای در نظر گرفت؛ تا اهالی محلات فارغ از گرفتاری‌های روزمره و معیشتی حاصل از زندگی

محلی و خرد می‌پردازد در واقع این الگو در پی شناخت ویژگی‌ها و توانایی محله‌ها و ناحیه‌های شهری است. (سرور، ۱۳۹۱: ۱۵)

مفاهیمی چون برنامه‌ریزی از پایین، مشارکت جمعی و فراگیر حق انتخاب فزون تر برای ساکنین محلی، عدالت اجتماعی، ایجاد فرصت‌های برابر همراه با کارایی بیشتر، توزیع عادلانه امکانات و مواهب توسعه و نیز رفاه مردم تنها در سایه مفهوم توسعه محله‌ای و برنامه‌ریزی محلات شهری عینیت پیدا می‌کند. (نوریان، ۱۳۹۲: ۴۶)

شورایاری‌های محلات، حلقه ارتباطی میان مدیریت شهری و شهروندان هستند که در واقع به تمرین مشارکت مدنی در سطح محلی می‌پردازند. در اداره کلان‌شهرها به چهار حوزه مهم پرداخته شده: (۱) حوزه عمرانی، (۲) خدمات شهری حمل‌ونقل و ترافیک، (۳) شهرسازی و معماری و (۴) حوزه فرهنگی و اجتماعی. به عقیده محقق، محله محوری نهال نوپایی است که قطعاً پرداختن به آن از لحاظ جامعه‌شناختی به اجرای عملی بهتر آن کمک خواهد نمود.

در رویکرد فرهنگی اجتماعی پیمایش مطالعاتی محله محور یک اصل و ضرورت است. زیرا شناختی جامعه‌محور از شهر ارائه می‌کند که هم‌راستای با مقتضیات توسعه پایدار شهری است. منتقدانی که نگاهی آسیب شناسانه به طراحی و اجرای برنامه‌های اداره شهرداری به‌خوبی بر زیان ناشی از بی‌توجهی به رویکرد محله محوری آشنایند. در همین راستا پژوهش حاضر در پی آن است تا مدلی کمی جهت توسعه فرهنگ محله محور در کلان شهر تهران ارائه نماید.

مبانی نظری

مدیریت محله محور

رشد فزاینده ابعاد شهرنشینی و شکل‌گیری مقیاس‌های جدیدی از رشد شهری در طی چند دهه اخیر موجب شده است که شهر و شهرسازی معاصر

شهرنشینی در کلانشهرها، تعاملات اجتماعی خود را تقویت سازند. راهکارهایی همچون سرای محله، صندوق‌های خدمات مالی خرد محله-بنیان، پایگاه‌های سلامت اجتماعی، پارک‌های آموزش شهروندی و غیره منجر به افزایش سطح تعامل ساکنین محلات با تکیه بر توانمندی‌ها و در صورت لزوم، توانمندسازی اجتماع محله‌ای می‌شوند و می‌توانند مکانیسم‌های معطوف به تقویت همبستگی و سرمایه اجتماعی شهروندان را باز آفرینی کنند.

شهروندی مفهومی چندبعدی دارد این ابعاد عبارتند از: یادگیری چگونگی عملکرد سیستم سیاسی و نهادهای رسمی آن، رشد احساس کارآمدی و تفسیر آن به حقوق مطالبه شده در آن سیستم، دستیابی و برخورداری از مجموعه حقوق کامل فردی، اجرای مناسب مجموعه مسئولیت‌های فردی، و باور راسخ به عضویت اجتماعی در یک جامعه خاص. (Stromquist, Nelly P. 2006)

هلستون با پذیرش سکونت شهری^۱ به عنوان معیار عضویت و بنیان تحرک سیاسی و جوهره اصلی شهروندی، شهر را به عنوان جامعه سیاسی اولیه معرفی می‌کند. کلان شهرهای کشورهای درحال توسعه [همانند کلان شهر تهران] مشابه با همتایان شان در کشورهای توسعه یافته در گذشته، بیشتر با مسائل جدی مربوط به مدرنیزاسیون و شهرنشینی در مقیاس بزرگ، مانند فقر، بی‌عدالتی، ازدحام ترافیک، و زوال و تباهی محیط زیست رو به رو هستند. (Douglas, 2001; Stern, 2001)

چنان که پژوهش‌ها و مطالعات زیادی در یکی از دو دهه اخیر صورت گرفته است که به نوعی سیاست‌گذاری برنامه‌ریزی و مدیریت شهری را از خردترین واحد یعنی محله در شهر هدف قرار داده است. بر این اساس مفهوم برنامه‌ریزی (محله-مبنا) مطرح شده است این برنامه‌ریزی مبتنی بر مهندسی اجتماعی بوده است و به جای نگران کلان و مقیاس‌های ذهنی به مقیاس

با چالشهای نوینی مواجه گردد. در این میان توجه و تاکید مدیران شهری بیش از هر زمان دیگری به سطوح پایین تر و ابعاد ملموس زندگی شهری متوجه شده است. (Jwreswell: 2009: 23)

چنان که پژوهشها و مطالعات زیادی در یکی از دو دهه اخیر صورت گرفته است که به نوعی سیاست گذاری برنامه ریزی و مدیریت شهری را از خردترین واحد یعنی محله در شهر هدف قرار داده است. بر این اساس مفهوم برنامه ریزی (محله-مبنا) مطرح شده است این برنامه ریزی مبتنی بر مهندسی اجتماعی بوده است و به جای نگران کلان و مقیاسهای ذهنی به مقیاس محلی و خرد می پردازد در واقع این الگو در پی شناخت ویژگیها و توانایی محلهها و ناحیههای شهری است. (سرور، ۱۳۹۱: ۱۵)

مفاهیمی چون برنامه ریزی از پایین، مشارکت جمعی و فراگیر حق انتخاب فزون تر برای ساکنین محلی، عدالت اجتماعی، ایجاد فرصت های برابر همراه با کارایی بیشتر، توزیع عادلانه امکانات و مواهب توسعه و نیز رفاه مردم تنها در سایه مفهوم توسعه محله ای و برنامه ریزی محلات شهری عینیت پیدا می کند. (نوریان، ۱۳۹۲: ۴۶)

پیچیدگی مسائل و اهمیت آن نه تنها برنامه ریزان را با واقعیت وجودی این پدیده روبرو می سازد بلکه آنها را وا می دارد روشهای پیشین مدیریت شهری را رها کنند و با افکار نو و روشهای نوین به مقابله با این مسئله بپردازند. امروزه تحول در مدیریت شهری اتخاذ مدیریت نوین عبارت است از اداره امور شهری به منظور رشد شهری پایدار مناطق شهری در سطح محلی مدیریت شهری به ساختار سیال تر و قابل انعطاف تر نیاز دارد که قابلیت سرعت در عملیات برای کسب نتایج بیشتر و بهتر را داشته باشد.

مدیریت محله می تواند با توجه به ساختارهای سیاسی و اقتصادی کشورهای مختلف به اشکال و فرمهای کوناکونی شکل گرفته و به اهداف و چشم

اندازهای مورد نظر نائل نشود. بنابراین با توجه به تجربه ایجاد مدیریت محله در کشورهای مختلف (از جمله طرح NBN در شهر روچستر در ایالت نیویورک، کشور آمریکا (UMIC. ir,1385)، مدیریت محله در شهر برلین، آلمان (for Urban Senate Department Development and the Environment Berlin,2010-12) میشود چنین اظهار نظر کرد که عناصر زیر می توانند کلید موفقیت مدیریت محله باشند:

۱) محله با تعریفی واضح و روشن و مرزهای مشخص: اندازه محلات بستگی به شرایط محلی دارد. مدیریت محله جمعیتی بین ۵ تا ۱۵ هزار نفر را پوشش خواهد داد. سرانه هزینه های افراد در محلات زیر ۵ هزار نفر افزایش خواهد یافت و نواحی با جمعیت بالای ۱۵ هزار نفر غیر محتمل است که به عنوان محله شناخته شوند؛ (Malinas: 2010: 77)

۲) درگیری و به کارگیری ساکنین محله. منابع و امکانات مورد نیاز برای حمایت و حفظ مشارکت ساکنین محله عبارتند از: حمایت از مشارکت مستقیم ساکنان محله در مدیریت مشارکت محلی و گروه های کاری، حمایت از سازمان های محلی و حذف موانع باز دارنده از مشارکت ساکنین در سازمانها و ارگانهای محلی و فرایند تصمیم گیری؛

۳) مدیر محله که پویا، ذی نفوذ و دارای قدرت باشد: این امر حیاتی است که شخصی با صلاحیت و صاحب نفوذ به عنوان مدیر محله انتخاب شود تا دید وسیع به ارائه خدمات مورد نیاز، هماهنگی فعالیت های مختلف و توانایی گفتگو برای تغییر مسائل جزئی و کلی را داشته باشد. مدیریت، نیازمند تیمی برای تشخیص نیازها و تعیین نیازها و اندازه محله (ترجیحا از ساکنین خود محله) می باشد؛ (معصومی، ۱۳۹۰: ۵۱-۴۸)

۴) مشارکت محلی برای ارائه مسیر راهبردی: برای ارائه مسیر راهبردی و همچنین رهبری و هدایت، مدیریت و محله نیازمند برخی از اشکال مشارکت

نقش دولت در این فرایند مربوط است. (Hannes: 2014: 18)

تجربیات کشورهای جهان و البته بسیاری از تجربیات شهرداری در کشور ما نشان داده است که نمی توان از نگاه بالا و در قالب نقشه‌های مختلف در حل این معضلات شهری موفق شد. بر همین اساس بار دیگر توجه به محلات در دستور برنامه ریزان شهری قرار گرفت. بنابراین، در دهه‌های اخیر، بسیاری از سازمان‌ها و نهادهای مدیریت و برنامه‌ریزی بر ترویج نوعی نگرش مشارکتی برای تشویق مدیریت و برنامه‌ریزی از «پایین به بالا» و تاکید بر اجتماعات محله‌ای به منظور توانمندسازی آنها و نظارت بر اقدامات توسعه‌ای تاکید داشته اند. (اوکلی، ۱۳۹۲: ۱۲-۱۱).

بنابراین دو رهیافت علاقمند به موضوع سنجش عملکرد مدیریت در سطح محلی قابل طرح است. رهیافت اول در حوزه «مطالعات سازمان‌ها» که مفاهیم «کارایی» و «اثربخشی» و شاخص‌های مرتبط با آن را مورد توجه قرار می‌دهد، رهیافت دوم در حوزه «حکمرایی مطلوب شهری» در چارچوب نظریه‌های اجتماعی و تاثیر آن بر عملکرد سازمان‌های مدیریت در سطح محلی است (جاجرمی و فیروز آبادی: ۹۴: ۱۳۸۶). (Axelyod: 2013: 61)

به عبارتی حکومت برای دستیابی به اهداف مورد نظر و اداره امور جامعه نیازمند ایجاد سطوح مدیریتی در سطح دولت است. (un. Habitat: 2012: 33) بنابراین مدیریت عمومی در سطح محلی، در واقع به معنی اداره امور توسط حکومت محلی (مقیم، ۵۹: ۱۳۹۰) است که می‌توان آن را مدیریت محله محور به عنوان پل اتصال بین اجتماع منسجم محلی و حکومت مرکزی دانست: بنابراین، رویکرد استفاده و کاربرد کلمه «مدیریت محله محور» به جای «حکومت محلی» تلاش برای سیاست‌زدایی از حکومت محلی و تداوم فن سالاری است. (yap Kio Sheng: 2014: 10-12)

ساختاری است. مشارکت به نحو مطلوبی ساکنین محله، شوراها و ارائه دهنده خدمات کلیدی را گرد هم می‌آورد. کسانی که در امر مشارکت خواهند بود بایستی توانایی فکر و عمل راهبردی، درک مفهوم مدیریت محله، تعهد به مدیریت محله و قدرت اتخاذ تصمیمات راهبردی، سیاست گذاری و تخصیص منابع را داشته باشند؛

(۵) حمایت و تعهد نسبت به مقامات محلی: مشارکت محلی نیازمند توسعه روابط مناسب با ساختارهای محلی قدرت، به ویژه با مقامات محلی و مشارکت راهبردی محلی دارد؛

(۶) کیفیت مربوط به اطلاعات مورد نیاز: اطلاعات به دلیل موارد زیر نیاز است. (نوبری، ۱۳۹۱: ۴۵)

مدیریت محله محور رویکردی نوین در مدیریت شهری از نیمه دوم قرن بیستم و پس از جنگ جهانی دوم به دنبال تغییرات ساختاری و بنیادی در اوضاع اقتصادی، اجتماعی و سیاسی جهان، مطالعات نظری و تحقیقات کاربردی در حیطه مدیریت و برنامه‌ریزی شهری به طور جدی صاحب نظران و متخصصین امور شهری را وادار به چرخش محسوسی به سوی نظام‌های دموکراتیک شهری و رویکرد اداره شهرها از سطوح خرد به کلان نمود. (Lerner: 2008: 20-23)

برنامه توسعه سازمان ملل متحد، حکمرایی مطلوب شهری را مشارکت برابر همه شهروندان در تصمیم گیری می‌داند که نه تنها شامل دولت بلکه شامل جامعه مدنی و بازار است که در نهایت به ایجاد شرایط قانونمندی و کنش جمعی کمک می‌کند. حکمرایی مطلوب شهری در این معنی حاوی معنایی دو گانه است: (پورمحمدی و دیگران، ۱۳۹۰: ۴۲-۴۱) این ترتیب که در یک سمت این مفهوم به تجلیات تجربی انطباق دولت با محیط بیرونی و از طرف دیگر با الگوی مفهومی یا نظری همیاری نظامات اجتماعی و

کیفیت خدمات به شهروندان و توسعه مشارکت مردم در اداره امور شهر در حال اجرا است. برنامه ریزان و مدیران شهری امروزه بر این اصل باور دارند که تمرکز گرای و حجیم بودن ساختار شهرداری به موازات افزایش شهرنشینی به ویژه در کلان شهرها نسخه باطل شده‌ای است که حتی در شهرهای متوسط نیز فاقد کمترین کارایی است. (ذاکری، ۱۳۹۱: ۱۵-۱۲)

مدیریت محلی بر اساس مسئولیت شهروندی، عدم تمرکز و احساس تعلق شکل می‌گیرد. به طور کلی پیش شرط‌های اصلی تحقق عملی مدیریت محلی عبارتند از:

- ۱) توانایی فنی و مدیریت حکومت محلی
- ۲) مشروعیت سیاسی در تصمیم گیری
- ۳) دسترسی به منابع
- ۴) دارا بودن چارچوب حقوقی (محرر، شفيعی، ۱۲: ۱۳۸۷)

طرح ناحیه محوری در قالب برنامه‌ریزی ساختاری-راهبردی جدید شهری به ویژه کلان شهرها نفعی برنامه‌ریزی متمرکز و تقسیم وظایف برنامه‌ریزی میان سطوح مختلف تصمیم گیری و مدیریت و تاکید بر تقویت نهادهای برنامه‌ریزی و مدیریت محلی شکل گرفته است که این امر اساساً لازمه تحقق توسعه پایدار شهری، تامین نیازها و ارزش‌های بومی محسوب می‌گردد. (معاونت تحقیقات و برنامه‌ریزی توسعه شهری: ۲۱-۱۳۸۹: ۲۰) (عبداللهی، ۱۳۹۰: ۵۶)

بنابراین یکی از ابزارهای و خط مشی‌هایی که برای رسیدن به این هدف و دخالت دادن مردم محله در طراحی و برنامه‌ریزی به کارگیری شده است مبحث ناحیه محوری و استراتژی توسعه از پایین به بالا در مدیریت شهری جدید بوده است. (رجب، ۱۳۹۲: ۷۲)

طرح ناحیه محوری به منظور غلبه بر مشکلات و نارسایی‌های شهری و تسریع و تسهیل و افزایش

نمودار ۱: مدل اولیه حاصل از تحلیل محتوای کیفی

سوال‌های تحقیق

- ۱) مفهوم، ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های ارتقای فرهنگ محله محور در کلان شهر تهران کدامند؟
- ۲) اهمیت مفهوم، ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های ارتقای فرهنگ محله محور در کلان شهر تهران از دیدگاه خبرگان تا چه میزان می‌باشد؟
- ۳) مدل ارتقای فرهنگ محله محور در کلان شهر تهران کدام است؟

روش تحقیق

پژوهش حاضر دارای دو مرحله است. روش پژوهش در مرحله اول تحقیق کیفی است و از نوع تحلیل محتوا با نظام مقوله‌ای قیاسی است. مای رینگ^۲ (۲۰۰۰) معتقد است در تحلیل کیفی محتوا به شیوه اعمال قیاسی طبقه بندی، پژوهشگر با ارائه و مفروض گرفتن تعاریف مشخصی قبل از شروع به تحقیق، به مطالعه متون تعیین شده می‌پردازد و با مقایسه تعاریف از پیش تعیین شده و متن‌های مورد تحلیل به داوری درباره عدم وجود یا وجود مصادیق آن تعریف در متن‌های مورد نظر می‌پردازد (فرادانش، ۱۳۸۷). در این پژوهش ابتدا متون مرتبط باهدف اصلی پژوهش انتخاب شده اند. در مرحله اول، متون مورد مطالعه قرار گرفته و پاراگراف‌های مرتبط با سولات تحقیق انتخاب گردیده در مرحله دوم کد مفاهیم مرتبط با موضوع هر پاراگراف استخراج شده و در مرحله سوم کد مفاهیم استخراج شده در دسته‌های هم مفهوم قرار گرفته شده و در مرحله چهارم برای دسته‌های هم مفهوم، نام و عنوان مناسب که بیانگر تم اصلی پژوهش است تبیین شده است. بعد از تعیین مولفه و شاخص‌های اصلی تحقیق خود در بخش اول به روش تحلیل محتوا، پرسشنامه‌ای براساس مقیاس ۵ بخشی لیکرت (۱=خیلی کم، ۲=کم، ۳=متوسط، ۴=زیاد و ۵=خیلی زیاد) طراحی شده و با توزیع آزمایشی پرسشنامه و دریافت نظرات اساتید آگاه در زمینه جامعه شناسی و مدیریت، مولفه‌ها مورد جرح و تعدیل قرار گرفت و

بعد از اصلاحات مورد نیاز و نهایی شدن، پرسشنامه در میان اعضای نمونه آماری توزیع شده است. در این تحقیق، از روش‌های مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی و ابزارهایی همچون مصاحبه و پرسشنامه برای جمع آوری داده‌ها استفاده شده است. پرسشنامه این تحقیق در مرحله اول در اختیار صاحب نظران و متخصصان مربوط به موضوع مورد ارزیابی قرار گرفته شده است. و نهایتاً با جرح و تعدیل‌های انجام شده و تایید روایی آن، پرسشنامه تنظیم شده است.

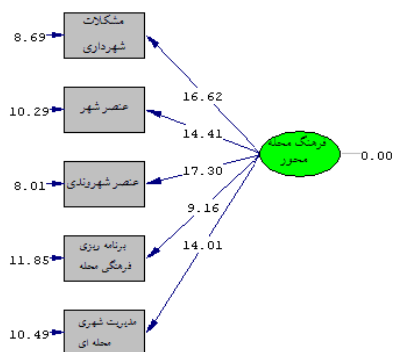
یافته‌های پژوهش

آمار استنباطی

ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های ارتقای فرهنگ محله

محور در کلان شهر تهران

با توجه به نتایج حاصل از پژوهش کیفی مدل نهایی کیفی ارتقای فرهنگ محله محور در کلان شهر تهران در پنج بعد مشکلات شهرداری (مدیریت شهری)، شهر، شهروندی، برنامه‌ریزی فرهنگی - محله‌ای، مدیریت شهری - محله‌ای ارائه شد. مشکلات شهرداری (مدیریت شهری) در ۳ مقوله: ضعف شناختی نسبت به فرهنگ و مسائل اجتماعی بومی و محله‌های، ضعف در ساختار و سازمان شهرداری، توجه تنها به فضای ساختاری و کالبدی شهر ظهور کردند. عنصر شهر، دارای ۴ مقوله: شناخت دقیق مفهوم و ویژگی‌های شهر، فرهنگ شهری و شهرنشینی، ارتباط فرهنگ معماری و شهرنشینی و نیازسنجی شهری می‌باشد. در عنصر شهروندی ۲ مقوله: شناخت فرهنگ شهروندی و مشارکت شهروندی ظهور کردند. در مورد جنبه برنامه‌ریزی فرهنگی - محله‌ای ۵ مقوله: برنامه‌ریزی محله-مبنا، استفاده از متخصصان در حوزه‌های مختلف، تعیین هدف مناسب، برنامه‌ریزی اقتضایی، و تدوین سیاست‌ها ظهور کردند. در مورد مدیریت شهری - محله‌ای، ۶ مقوله: ویژگی مدیریت محله محور، شیوه‌ی مدیریت محله محور، وظایف

Chi-Square=11.31, df=5, P-value=0.00000, RMSEA=0.051

نمودار ۲: معناداری الگوی اندازه گیری ارتقای فرهنگ محله محور در کلان شهر تهران

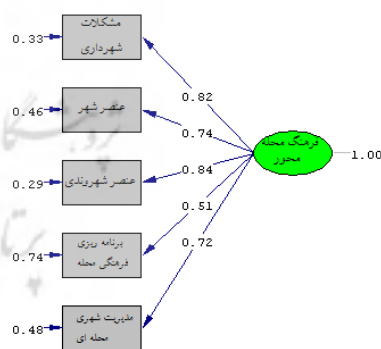
بارهای عاملی مدل در حالت تخمین استاندارد میزان تاثیر هر کدام از متغیرها و یا گویه‌ها را در توضیح و تبیین واریانس نمرات متغیر یا عامل اصلی نشان می‌دهد. به عبارت دیگر بار عاملی نشان دهنده میزان همبستگی هر متغیر مشاهده‌گر (سوال پرسشنامه) با متغیر مکنون (عامل‌ها) می‌باشد. با توجه به شکل (۱) می‌توان بارهای عاملی هر یک از سوالات تحقیق را مشاهده نمود. برای مثال بار عاملی متغیر « عنصر شهروندی» دارای بار عاملی (۰/۸۴) می‌باشد. به عبارت دیگر متغیر « عنصر شهروندی» تقریباً ۷۱ درصد (۰/۸۴) را به توان ۲ می‌رسانیم) از واریانس عامل « ارتقای فرهنگ محله محور در کلان شهر تهران » را تبیین می‌نماید. مقدار ۰/۲۹ نیز مقدار خطا می‌باشد (مقدار واریانسی که توسط سوال اول قابل تبیین نیست)، واضح است که هر چه مقدار خطا کمتر باشد ضرایب تعیین بالاتر و همبستگی بیشتری بین سوال و عامل مربوطه وجود دارد. مقدار ضریب تعیین عددی بین ۰ و ۱ است که هر چه به سمت ۱ نزدیک شود مقدار تبیین واریانس بیشتر می‌گردد.

خروجی بعدی یعنی شکل (۲)، مدل در حالت معناداری ضرایب و پارامترهای بدست آمده مدل اندازه گیری بارهای عاملی هر یک از سوالات تحقیق را نشان می‌دهد که تمامی ضرایب بدست آمده معنادار شده‌اند. زیرا مقدار آزمون معناداری بزرگتر از ۱/۹۶ یا کوچکتر

مدیریت شهری - محله‌ای، ایجاد شبکه ارتباطی فعال شهری - محله‌ای، مدیریت محیط کالبدی- فرهنگی و ایجاد پایگاه اطلاعاتی ظهور کردند.

تحلیل عاملی ارتقای فرهنگ محله محور در کلان شهر تهران

در شمایل زیربیزی‌ها، متغیرهای مکنون یا عامل‌ها، و مستطیل‌ها مواد پرسشنامه‌ی راهبردی ارتقای فرهنگ محله محور در کلان شهر تهران را نشان می‌دهد. پیکان‌های یکسویه از بیضی‌ها به مستطیل‌ها نشان می‌دهد که گویه‌ها روی کدام عامل بار می‌گیرند و ارزش‌های نوشته شده روی پیکان‌ها، آن میزان از واریانس گویه‌ها را که از سوی عامل قابل توضیح است، نشان می‌دهد. پیکان‌های کوچک واریانس باقیمانده (خطا) را نشان می‌دهد که به وسیله‌ی عامل تبیین می‌شود. پیکان‌های یکسویه از بیضی مولفه‌ها به بیضی مفهوم (ارتقای فرهنگ محله محور در کلان شهر تهران) نشان می‌دهد که مولفه‌ها روی کدام مفهوم بار می‌گیرند.

Chi-Square=11.31, df=5, P-value=0.00000, RMSEA=0.051

نمودار ۱: الگوی اندازه گیری ارتقای فرهنگ محله محور در کلان شهر تهران

از ۱/۹۶- نشان دهنده معناداری بودن روابط است. دو خروجی نرم افزار لیزرل (مدل در حالت تخمین استاندارد و مدل در حالت ضرایب معناداری) نشان داده شده است.

روایی همگرایی

معیار AVE نشاندهنده میانگین واریانس به اشتراک گذاشته شده بین هر سازه با شاخص‌های خود می‌باشد. به بیان ساده AVE میزان همبستگی یک سازه با شاخصهای خود را نشان می‌دهد. که هر چقدر این همبستگی بیشتر باشد برازش نیز بیشتر می‌شود. برای بررسی روایی همگرا استفاده می‌شود و مقدار بحرانی آن برابر ۰/۵ می‌باشد و مقدار AVE بالای ۰/۵ روایی همگرایی قابل قبول است. طریقه محاسبه: با عاملی هر سوال معیار را به توان دو می‌رسانیم و میانگین آنها را می‌گیریم.

پایایی سازه^۳

پایایی سازه بیان می‌کند نتایج به دست آمده از کاربرد یک ابزار اندازه گیری تا چه حد با نظریه‌هایی که آزمون بر محور آنها تدوین شده است تناسب دارد. پایایی سازه (متغیرهای مفهومی) را می‌توان بر اساس پایایی مرکب (CR) میزان واریانس ((AVE استخراج شده محاسبه کرد.

CR>0.7

AVE>0.5

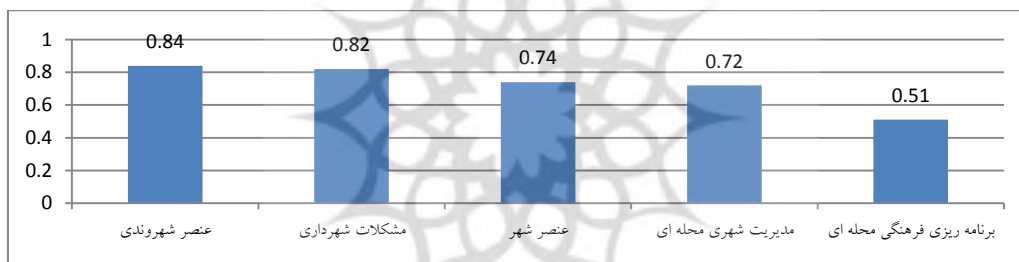
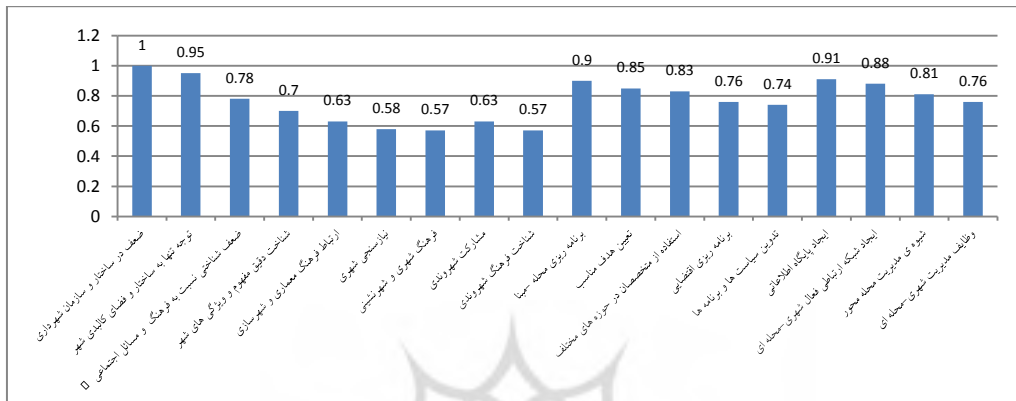
همانگونه که در جدول (۱) ملاحظه می‌گردد، پایایی مرکب بیشتر از ۰/۷ و واریانس هر سازه بزرگتر از ۰/۵ می‌باشد بنابراین همبستگی یک سازه با شاخصها فراهم می‌باشد و ابزار اندازه گیری مناسب و منعکس کننده متغیر پنهان می‌باشد.

جدول ۱: روایی همگرایی و پایایی مولفه‌ها

بعد	مولفه	بار عاملی	ضریب تعیین	خطا	اولویت	AEV	CR
مشکلات شهرداری	ضعف در ساختار و سازمان شهرداری	۱	۱	۰,۱۲	اول	۰/۸۴	۰/۸۹
	توجه تنها به ساختار و فضای کالبدی شهر	۰,۹۵	۰,۹	۰,۰۸۹	دوم		
	ضعف شناختی نسبت به فرهنگ و مسائل اجتماعی بومی و محله‌ای	۰,۷۸	۰,۶۱	۰,۰۷	سوم		
عنصر شهر	شناخت دقیق مفهوم و ویژگی‌های شهر	۰,۷	۰,۴۹	۰,۰۷۳	اول	۰/۹۲	۰/۹۵
	ارتباط فرهنگ معماری و شهرسازی	۰,۶۳	۰,۴	۰,۰۶۲	دوم		
	نیازسنجی شهری	۰,۵۸	۰,۳۴	۰,۱۰۹	سوم		
	فرهنگ شهری و شهرنشینی	۰,۵۷	۰,۳۲	۰,۱۸	چهارم		
عنصر شهروندی	مشارکت شهروندی	۰,۶۳	۰,۴	۰,۰۶۶	اول	۰/۸۳	۰/۸۸
	شناخت فرهنگ شهروندی	۰,۵۷	۰,۳۲	۰,۰۸۲	دوم		
برنامه‌ریزی فرهنگی محله‌ای	برنامه‌ریزی محله - مینا	۰,۹	۰,۸۱	۰,۱۲۷	اول	۰/۹۵	۰/۹۷
	تعیین هدف مناسب	۰,۸۵	۰,۷۲	۰,۰۸۵	دوم		
	استفاده از متخصصان در حوزه‌های مختلف	۰,۸۳	۰,۶۹	۰,۰۶۹	سوم		
	برنامه‌ریزی اقتضایی	۰,۷۶	۰,۵۸	۰,۰۷۳	چهارم		
	تدوین سیاست‌ها و برنامه‌ها	۰,۷۴	۰,۵۵	۰,۰۹۴	پنجم		
مدیریت شهری محله‌ای	ایجاد پایگاه اطلاعاتی	۰,۹۱	۰,۸۳	۰,۰۷۱	اول	۰/۹۱	۰/۹۸
	ایجاد شبکه ارتباطی فعال شهری - محله‌ای	۰,۸۸	۰,۷۷	۰,۰۸۷	دوم		
	شبه‌وی مدیریت محله محور	۰,۸۱	۰,۶۶	۰,۰۲۰۹	سوم		
	وظایف مدیریت شهری - محله‌ای	۰,۷۶	۰,۵۸	۰,۰۹۴	چهارم		
	ویژگی مدیریت محله محور	۰,۶۶	۰,۴۴	۰,۱۱۰	پنجم		
	مدیریت محیط کالبدی- فرهنگی	۰,۵۸	۰,۳۴	۰,۱۱۶	ششم		

جدول ۲: روایی همگرایی و پایایی ابعاد

مفهوم	بعد	بار عاملی	ضریب تعیین	خطا	اولویت	AEV	CR
ارتقای فرهنگ محله محور در کلان شهر تهران	عنصر شهروندی	۰/۸۴	۰/۷۱	۰/۰۱۴	اول	۰/۹۰۷	۰/۹۶
	مشکلات شهرداری	۰/۸۲	۰/۶۷	۰/۰۱۲	دوم		
	عنصر شهر	۰/۷۴	۰/۵۵	۰/۰۰۸	سوم		
	مدیریت شهری محله‌ای	۰/۷۲	۰/۵۲	۰/۰۲۲	چهارم		
	برنامه ریزی فرهنگی محله‌ای	۰/۵۱	۰/۲۶	۰/۰۳۱	پنجم		

نمودار ۳: نمودار ضریب اهمیت مقوله‌ها

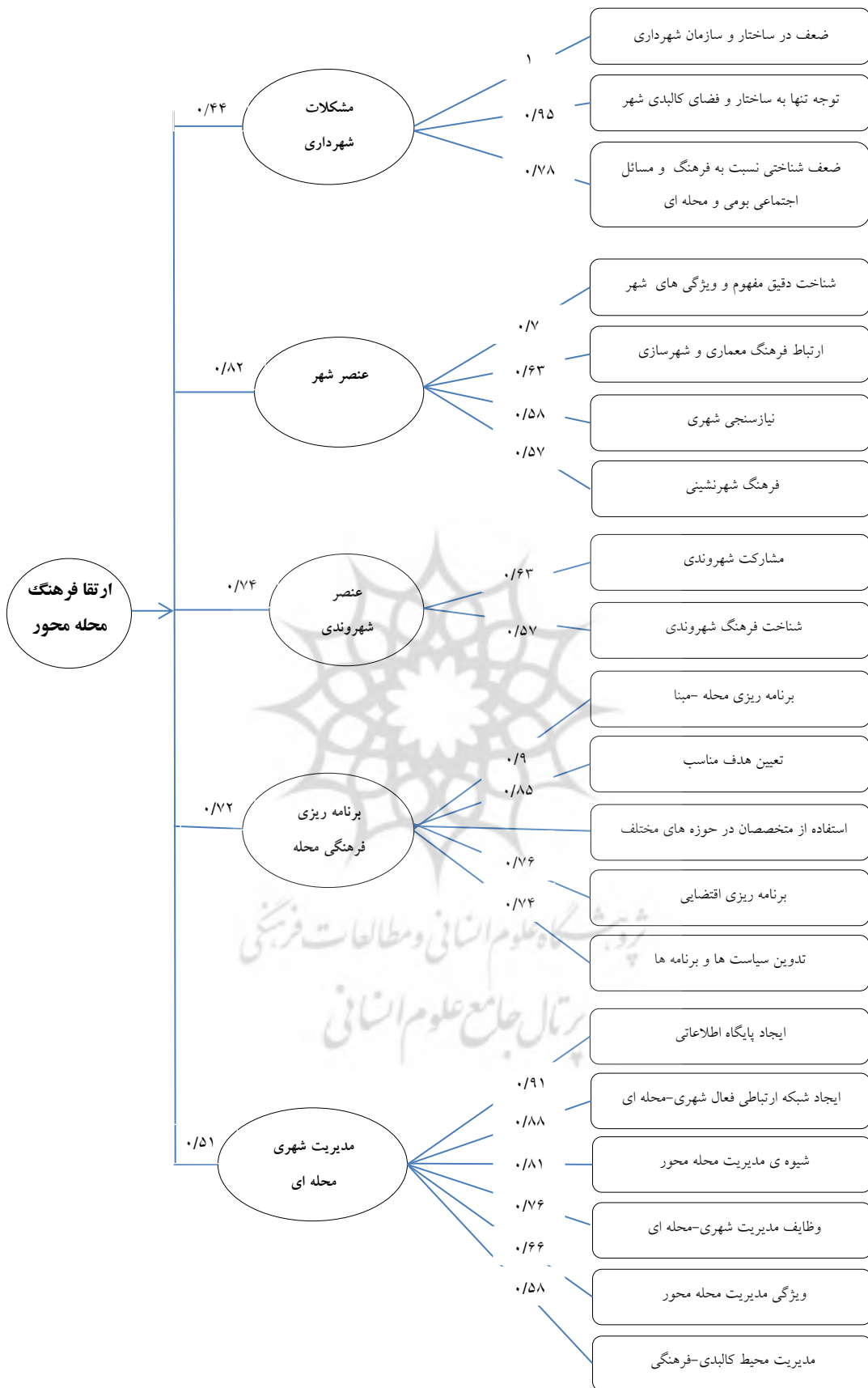
برازش مدل می‌گویند. در مدل اندازه گیری از شاخص‌های متفاوتی برای حصول اطمینان از نیکویی برازش مدل استفاده می‌شود. در جدول (۳) شاخص‌های محاسبه شده و مقدار استاندارد آورده شده است. مقایسه آن دو نشان می‌دهد که همخوانی بین داده‌های تجربی با مدل مفهومی و نظری وجود دارد.

برازش مدل شاخص‌های نیکویی برازش یک از اهداف اصلی در استفاده از مدل‌سازی معادلات ساختاری، شناخت میزان همخوانی بین داده‌های تجربی با مدل مفهومی و نظری است. برای شناخت میزان همخوانی داده‌های تجربی و مدل مفهومی از شاخص‌ها و معیارهایی استفاده می‌شود که به آنها شاخص‌های نیکویی برازش

جدول ۳: برازش مدل

شاخص‌های فرعی					شاخص اصلی		*
CFI	NFI	AGAI	GFI	PNFI	RMSEA	X ² /DF	نام شاخص
بیشتر ۰/۹	بیشتر ۰/۹	بیشتر ۰/۸	بیشتر ۰/۸	بیشتر از ۰/۵	کمتر از ۰/۰۸	کمتر از ۳	مقدار استاندارد
۰/۹۲	۰/۹۱	۰/۸۷۹	۰/۹۳	۰/۶۲۹	۰/۰۵۱	۲/۲۶۲	مقدار مدل

مدل ارتقای فرهنگ محله محور در کلان شهر تهران

نتیجه‌گیری

مدیریت محله رویکردی نوین در مدیریت شهری است که در آن شهر به چند محله تقسیم و در مدیریت آن بر استفاده از نیروها و منابع انسانی و فرصت‌های محلی تاکید شده و نیاز سنجی‌ها نیز بر اساس اظهارات ساکنین محله انجام می‌گیرد. (Community Safety: 7: 2011) در این رویکرد، بهترین کسانی تلقی میشوند که می‌توانند مدیریت شهری را به منظور شناخت هر چه بیشتر مسائل و مشکلات محله و همچنین ارائه راه حل یاری نمایند (Unit: Neighborhood Renewal) (Shepherd: 2013: 33) (2006: 7).

مدیریت شهری با شالوده بروکراتیک، سلسله مراتبی، دیوان سالاری و غیر مشارکتی جوی قرن بیستمی باید به مدیریتی نوین، مبتنی بر مشارکت، شهروندمداری و انعطاف پذیر تبدیل شود. برای گریز از این خطر و تبدیل سیستم سنتی و غیر کارآمد فعلی به سیستمی سریع، خطرپذیر، نوآور، کارآفرین و خلاق ایجاد تغییر و ضرورت مهندسی مجدد در فرهنگ مبتنی بر بروکراسی دیوان سالاری سازمان شهرداری ضروری است. مدیریت شهری تهران با همیاری شهروندان تهران با ایجاد شورایی‌ها و جلب مشارکت شهروندان در اداره امور شهر، تعریف نوینی از مدیریت شهری در برنامه‌های توسعه شهر را مطرح ساخته است و در این خصوص طرح ناحیه محوری بر اساس اصل تمرکز زدایی بر مبنای مدیریت شهری به اجرا در آمده است. (مشکینی، ۱۳۹۲: ۲۵)

علیرغم پیشینه طولانی شهرنشینی و وجود الگوهای سنتی اداره مشارکتی محله‌های شهری در ایران، پیروی از الگوهای متمرکز برنامه‌ریزی و مدیریت شهری در دوره معاصر، امکان دخالت و مشارکت شهروندان در اداره امور شهر را به آنها نداده است. در چنین شرایطی نظام مدیریت شهری به منظور کاستن از آثار زیانبار گسترش شهرنشینی و همچنین برای مقابله با دشواری‌های اداره شهرها در جستجوی

راه‌ها، استفاده از مشارکت‌های مردمی و بهره‌گیری از مدیریت محله است. (کاظمیان، ۱۳۹۰: ۱۴-۱۱).

با گسترش شهرنشینی و رشد لجام گسیخته شهرها در طی دهه‌های اخیر، مشکلات و نارسائی‌های فزاینده‌ای در حیطه مدیریت شهری به وجود آمده است. یکی از رویکردهای مورد تأکید برای بهبود عملکرد مدیریت شهرها و حل مسائل و مشکلات شهری به‌کارگیری طرح مدیریت محله‌ای یا همان رویکرد نوین "خود مدیریتی" شهروندان در امور متنوع مدیریت شهری می‌باشد. از سویی در کشور ما ایران زمینه مناسبی برای مشارکت وجود دارد. روحیه همکاری و تعاون سنتی و تاریخی ما امکان مناسبی برای بهره‌گیری از نیروهای مردمی به وجود آورده است و اصولاً نهادهای خودجوش مردمی همیشه از موثرترین عوامل اداره محیط‌های اجتماعی به شمار می‌آیند. بدین ترتیب با اجرای طرح ناحیه محوری تلاش گردید تا شهروندان در مدیریت امور و تصمیماتی که به طور مستقیم با سرنوشت آنها مرتبط است مشارکت کنند و بستری ایجاد شود تا آنان چشمان خود را بر روی حقایق محیط اجتماعی خود باز نگه دارند و در جهت رفع نیازهای محیط زیست خود اقدام نمایند. (پورعاشوری، ۱۳۹۲: ۵۲)

در پژوهش حاضر مدل توسعه فرهنگ محله محور در کلان شهر تهران ارائه شده است. یافته‌های حاصل از تحلیل ابعاد بیانگر آن بود که از بین ابعاد مشکلات شهرداری (مدیریت شهری) با میانگین (۰/۸۴) و مدیریت شهری - محله‌ای با میانگین (۰/۵۷) کمترین تاثیر را در ارتقای فرهنگ محله محور در کلان شهر تهران را داشته و پاسخ دهندگان با وضعیت موجود مولفه‌های دیگر در سوالات مذکور رضایت ندارند و نظرات منفی دارند وهمه‌ی مولفه‌ها در امر ارتقای فرهنگ محله محور در کلان شهر تهران از قابلیت بهبود بالایی برخوردار می‌باشند.

منابع و مآخذ

- محقر، علی: شفيعی، حسن: (۱۳۸۷) مدیریت محلی و توسعه.
- مشکینی، ابوالفضل: (۱۳۹۲) ارزیابی الگوی مدیریت محلات، فصلنامه مطالعات شهری، شماره ششم.
- معصومی، سلمن: (۱۳۹۰): مدیریت توسعه مشارکت‌های محله‌ای در راستای پایداری کلان شهر با تاکید بر حکمروایی خوب، دفتر مطالعات اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران.
- مقیمی، سید محمد: (۱۳۹۰): اداره امور حکومت‌های محلی، چاپ پنجم.
- نوری، نازک: رحیمی، محمد (۱۳۹۱): حکمرانی خوب شهری، یک ضرورت تردید ناپذیر. دانش شهر، شماره ۱۱.
- نوری، علیرضا، ۱۳۹۴، بازانديشي در توسعه پایدار شهری: به سمت یکپارچگی توسعه اجتماع محلی مطالعه موردی سلسیل شمالی شهر تهران، کنفرانس بین المللی دستاوردهای نوین در مهندسی عمران، معماری، محیط زیست و مدیریت شهری، تهران، موسسه مدیران ایده پرداز پایتخت ویرا، https://www.civilica.com/Paper-CAECONF01-CAECONF01_190.html
- نوریان، فرشاد، (۱۳۹۲). «برنامه مداخله مردم محله در برنامه‌ریزی و طراحی شهری با بکارگیری IT»، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۲۸
- Axelrod, M. (2013). Urban Structure and Participation American Sociological Review, Vol. 21, Issue 1, PP: 13-18.
- Department for Communities and Local Government (2011): Factsheet 6: Neighborhood Management.
- Douglas, M. , 2001. Intercity Competition and the Question of Economic Resilience: Globalization and Crisis in Asia. In: Scott, A. (Ed.), Global City-Regions: Trends, Theory, Policy. Oxford University Press, Oxford, pp. 236-262.
- J, w. Creswell. (2009). Research Design: Qualitative, Quantitative & mixed method approaches (third edition). Sage publication London: New Delhi.
- J, w. Creswell. (2012). Educational research: planning, conducting and evaluating quantitative and qualitative.
- اوکلی، پیترو و مارسون (۱۳۹۲). رهیافت‌های مشارکت. ترجمه منصور محمود نژاد، تهران: نشر مرکز تحقیقات مسائل روستایی جهاد.
- پور عاشور مهدی (۱۳۹۲): بررسی تاثیر نظام مدیریت محله‌ای در شهرداری منطقه ۷ تهران با مشارکت شهروندی، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج.
- پور محمدی، محمد رضا: حسین زاده دلیر، کریم: پیری، عیسی (۱۳۹۰): حکمروایی مطلوب شهری بر بنیان سرمایه اجتماعی: آزمون نظم نهادی- فضایی ارتباطی و فاعلیت مندی غیر اقتصادی، مطالعه موردی: کلانشهر تبریز، مطالعه جغرافیایی مناطق خشک، سال اول، ماه اول.
- ذاکری، هادی: (۱۳۹۱) مجموعه آیین نامه‌ها و دستور العمل‌های ساماندهی مشارکت‌های اجتماعی در محلات شهر تهران، معاونت امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران، انتشارات مدبران.
- رجب صلاحی، حسین: (۱۳۹۲) ساختار حکومت محلی، مدیریت شهری و شهرداری، برنامه‌ریزی و مدیریت شهری، مسائل نظری و چالشهای تجربی: تهران، انتشارات سازمان شهرداری‌ها.
- سرور، رحیم: (۱۳۹۱) تحلیل مولفه‌های اثرگذار بر مشارکت شهروندان مورد شهر ارومیه فصلنامه مطالعات مدیریت شهری، سال چهارم، شماره یازدهم.
- عبدالهی، محمد: (۱۳۹۰) شهرداری به منزله نهاد اجتماعی: راهبردهای تبدیل شهرداری از سازمان خدماتی به نهاد اجتماعی، تهران: موسسه همشهری کاظمیان، غلام رضا، (۱۳۸۲). «نظام اسکان در حاشیه جنوبی شهر تهران...»، مجموعه مقالات حاشیه نشینی و اسکان غیررسمی

- Lerner, D. (2008) *the Passing of Traditional Society Modernizing the Middle East*. New York: Free Press.
- Molina's, j. (2010)...*The Impact of Inequality, Gender, External Assistance and Social Capital on Local – Level Cooperation*. *World Development*, Vol. No. 3, Elsevier Science Ltd.
- Molina's, j. (2010)...*The Impact of Inequality, Gender, External Assistance and Social Capital on Local – Level Cooperation*. *World Development*, Vol. No. 3, Elsevier Science Ltd.
- Report of the Local Services and Community Safety Overview and Scrutiny Committee (2011): *Neighborhood Management*, Birmingham City Council.
- Shepherd A. (2013) *Sustainable urban Development*. London: Macmillan.
- Stromquist. Nelly P. (2006). *Women's rights to adult education as a means to citizenship*. *International Journal of Educational Development* 26. P 140–152
- Hutching, K, (1999), *Cosmopolitan Citizenship*, McMillan.
- UN- HABITAT (2003), *the challenge of slums, Global Report on*
- UN- HABITAT (2008), *the State of World*
- UN-HABITAT (2012): *the Global Campaign on Urban Governance, concept paper, 2 ND Edition, Nairobi*.
- Yap Kio sheng (2014), *Good Urban Governance in Southeast Asia, Environment and Urbanization Asia*.

یادداشت‌ها

¹ urban residence
² Myring
³ Construct Reliability